

Andrzej Kilanowski

Podsumowanie

Studia Elbląskie 3, 293-297

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PODSUMOWANIE

To już ostatnie w tej formie podsumowanie „Studiów Elbląskich”. Trzymając się ściśle rygorów metodologii i naukowości tego rodzaju publikacji, od przyszłego tomu, ogólne podsumowanie rocznika zastąpione będzie krótkimi *résumé* na końcu każdego artykułu. Pozostanie w niezmienionej formie natomiast rozróżnienie na działy: historyczny, teologiczny, recenzje i omówienia. Część filozoficzna rozszerzona zostanie o szeroko rozumianą socjologię i kulturę. Pozostaniemy wierni zainteresowaniom tematyką lokalną, poszerzając ją o — w miarę możliwości — szersze spektrum autorów.

Wróćmy jednak do naszego *Podsumowania*. Dział historyczny trzeciego tomu „Studiów Elbląskich” w całości zdominowany został publikacjami związanymi z sesją naukową: *Kulturotwórcze dziedzictwo św. Wojciecha z perspektywy Elbląga*. Organizowana przez Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej i Elbląskie Duszpasterstwo Akademickie sesja odbyła się 23 kwietnia 2001 roku. Dzień i miejsce spotkania nie były przypadkowe. Nie chodziło jednak wyłącznie o datę męczeńskiej śmierci św. Wojciecha. Przedmiotem zainteresowania zgromadzonych uczestników sesji był, bowiem Święty Gaj. Wśród dwóch koncepcji — nazywanych umownie sambijską i pomezzańską — miejsca śmierci św. Wojciecha właśnie ta ostatnia, czyli związana ze Świętym Gajem zyskuje coraz więcej zwolenników. Nie dziwi więc, że znajdujący się na terenie diecezji elbląskiej Święty Gaj jest przedmiotem rozlicznych badań. Studia tego rodzaju mają jednak sens, gdy nie ograniczają się wyłącznie do historii jako takiej. Kluczowym problemem jest bowiem pytanie o sens i wpływ na teraźniejszość tego rodzaju analiz. Problematykę tę podejmuje pierwszy, niejako otwierający artykuł ks. mgr. Stefana Ewertowskiego *Aktualność św. Wojciecha w perspektywie rozważań metahistorycznych*. To tak oczywiście, przypomina autor opracowania, że *historia magistra vitae est*. Na płaszczyźnie metahistorycznej należy zadać jednak pytanie czy aby naprawdę? Czy i kogo uczy ona nadal? By uniknąć pułapki historycyzmu autor dokonuje prezentacji różnych metod badań historycznych, bardziej od strony filozoficznej niż historycznej sensu stricto. Poddawszy krytyce metody kontestualną i scientywno-krytyczną wskazuje na niebezpieczeństwo relatywizacji historii, a wszystko po to, by ukazać ciągłą aktualność teologicznej interpretacji dziejów. Bardzo ciekawymi wydają się być wnioski wpływające z tego rodzaju przemyśleń aplikowane w rolę i znaczenie kultu św. Wojciecha dzisiaj.

Drugi artykuł, autorstwa dr. Janusza Hochleitnera, przenosi nas już bezpośrednio w świat historii. Już sam jego tytuł wystarczy za komentarz: *Misja św. Wojciecha. Próba usystematyzowania przyczyn i uwarunkowań. W oparciu o znane nam źródła jest w nim więc mowa o tradycji sambijskiej i pomezjańskiej. Zinterpretowany został legendarny Cholin. Szczególnie ciekawie ukazano polemikę między profesorami Janem Powierskim i Stanisławem Mielczarskim. Nie zabrakło odniesień do ostatnich badań prof. Gerarda Labudy. Mówienie o miejscu śmierci św. Wojciecha nie ma sensu bez odwołania się do badań archeologicznych. Nie przypadkowo, więc kolejne opracowanie nosi tytuł: *Tło archeologiczne misji pruskiej św. Wojciecha*. Łączy ono w sobie ukazanie dorobku tego rodzaju badań tak niemieckich jak i polskich w zestawieniu z rezultatami ostatnich odkryć badaczy środowiska elbląskiego. Nie trzeba podkreślać, że większość z nich popiera koncepcję pomezjańską. W tym miejscu gratulujemy obronionej rozprawy doktorskiej autorowi niniejszego opracowania dr. Markowi Jagodzińskiemu. Następny materiał trudno jednoznacznie nazwać artykułem. Jest to raczej prezentacja — jak sam tytuł wskazuje — *Misja pruska w latach 1140–1245 na podstawie dokumentów Stolicy Apostolskiej*. Dokonana ona została w oparciu o istniejące źródła, zawarte w *Altpreussisches Urkundenbuch*. Autor tego zestawienia, ks. dr Mieczysław Józefczyk, nie opatrzył tych wypisów żadnym komentarzem. W warstwie faktograficznej zabieg ten czyni jego opracowanie tym bardziej interesującym i wiarygodnym.*

Oddzielne i szczególne miejsce w tym numerze „Studiów Elbląskich” zajmuje opracowanie dr. Moniki Jankiewicz-Brzostowskiej. Jest ono poświęcone: *Misji pruskiej św. Wojciecha według prof. Stanisława Mielczarskiego*. Zmarły przed sześciu laty prof. Mielczarski był jednym z najbardziej zagorzałych zwolenników pomezjańskiej koncepcji miejsca śmierci św. Wojciecha. Temu problemowi poświęcił swoją rozprawę habilitacyjną i dużą spuściznę działalności naukowej. Cieszy, więc opracowanie jego dorobku przedstawione przez dr. Jankiewicz-Brzostowską, tym bardziej, że jest ona uczennicą prof. Mielczarskiego.

Następna grupa tekstów poświęcona została sztuce i architekturze sakralnej związanej ze św. Wojciechem. Ograniczono się w niej oczywiście do terenów obecnej diecezji elbląskiej. Zwrócić należy uwagę, że kult św. Wojciecha na terenach państwa krzyżackiego, a później w Prusach Wschodnich i Zachodnich nie cieszył się jakimś wyjątkowym powodzeniem. Związane to było z polskim charakterem tego kultu. Na jego bazie budowane były podwaliny państwa polskiego i niezależność kościelna metropolii gnieźnieńskiej. Nie dziwi więc, że krzyżacy eksponowali swoje zasługi misyjne, a nie świętego, który dwieście lat przed nimi próbował ewangelizować ten kraj. Trudno też mówić o kulcie świętych w protestanckich już Prusach. *Kult św. Wojciecha w sztuce pogranicza Prus Królewskich i Prus Książęcych* autorstwa mgr. Wiesławy Rynkiewicz-Domino jest więc bardzo ciekawą próbą ukazania interesującego nas problemu. Szczególnie ważną wydaje się częścią artykułu poświęcona skrzyni nastawnej ołtarza pochodzącego najprawdopodobniej ze Świętego Gaju. Przedstawia ona Maryję z dzieciątkiem i św. Jana i Wojciecha. Dziwnym zrzędzeniem losu nastawa przeniesiona została do muzeum w Królewcu przed pożarem kościoła w Świętym Gaju w 1861 roku.

Trzy następane materiały są bardzo podobne w swojej warstwie tematycznej. Dotyczą one trzech najważniejszych kościołów noszących tytuł św. Wojciecha w diecezji elbląskiej. Materiał dotyczy kościołów w Świętym Gaju, Prabutach i Elblągu. Powyższy cykl otwiera analiza ks. dr. hab. Jana Wiśniewskiego dotycząca: *Budowy kościoła św. Wojciecha w Prabutach (1876–1878)*. Wnikliwe opracowanie podkreśla nie tylko wzrost ilości i świadomości wyznaniowej katolików na terenie byłej diecezji pomiezańskiej, które owocowało powstawaniem nowych parafii. Ukazuje także rolę i znaczenie *Towarzystwa św. Wojciecha i Bonifacego*, znacznie przyczyniającego się do pomocy finansowej w budowie kościoła. To samo *Towarzystwo* przyczyniło się do powstania *kościół i parafii św. Wojciecha w Elblągu*. Autor opracowania na ten temat ks. dr. Wojciech Zawadzki podkreśla znikomość tej pomocy, eksponując przede wszystkim materialne wsparcie parafii św. Mikołaja. Powstała dla upamiętnienia dziewięćsetletniej rocznicy śmierci św. Wojciecha parafia, aż trudno w to uwierzyć, swoją pierwszą siedzibę miała w karczmie elbląskiej Kolonii Pangritza. Mgr Lech Słodownik jest autorem ostatniego opracowania części historycznej „Studiów Elbląskich”. Dotyczy ono: *Kościół św. Wojciecha w Świętym Gaju*. Artykuł ten zwieńcza nijako i podsumowuje wspomnianą Sesję o: *Kulturotwórczym dziedzictwie św. Wojciecha z perspektywy Elbląga*.

Dział teologiczny tegorocznych „Studiów Elbląskich” otwiera opracowanie kard. Waltera Kaspera na temat *Nowych przyczynków współczesnej chrystologii*. Jest wyjątkową radością i dumą naszego Rocznika, że tekst ten — po raz pierwszy przetłumaczony na język polski — mógł się ukazać właśnie na naszych łamach. Jest to zasługą nie tylko życzliwości Księdza Kardynała lecz także owocem pracy ks. dr. Wojciecha Borowskiego, autora tłumaczenia i inicjatora tego przedsięwzięcia. Autorem drugiego opracowania jest bp Andrzej Śliwiński. Dotyczy ono *Realizacji świętości na początku XXI wieku*. Głównym motywem przemyśleń Księdza Biskupa jest List Apostolski Ojca Świętego *Novo Millennio Ineunte*. Interesującymi wydają się być szczególnie wnioski praktyczne zawarte w podsumowaniu tej analizy. Z tekstem bp. dr. Śliwińskiego łączy się artykuł ks. dr. Andrzeja Kilanowskiego. Jego tematem jest: *Posłuszeństwo wierze nadzieją nowego wieku?*. Nakaz świętości czy posłuszeństwa wierze, fundamentalne dla każdego chrześcijanina, wydają się być tak oczywistymi, że nie wymagają kolejnych refleksji. Ks. Kilanowski zdaje się polemizować z tą tezą. Jak można bowiem mówić o oczywistości powyższej normy w społeczeństwie zdominowanym przez różnego rodzaju nieposłuszeństwa i braki poszanowania wszelkich autorytetów? Co więcej, problemy tego rodzaju dotyczą także Kościoła jako takiego w kategoriach chociażby tak zwanej dyscypliny kościelnej. W tak postawionym problemie nie dziwi więc znak zapytania znajdujący się w tytule artykułu.

Redakcja „Studiów Elbląskich” nie mogła i nie chciała zapomnieć, że tegoroczny rok duszpasterski Kościoła w Polsce poświęcony jest Stefanowi Kardynałowi Wyszyńskiemu. Aż trzy teksty dotyczą więc tej problematyki. Autorem pierwszego jest ks. prof. dr. hab. Jerzy Lewandowski, jeden z największych specjalistów tych zagadnień. *Kościół w służbie narodu według Kardynała Stefana Wyszyńskiego* to opracowanie wygłoszone podczas Sesji Naukowej dotyczącej osoby Kardynała, która odbyła się 20 października 2001 r. w Elblągu. Szczególnie interesujące

wydają się być przemyślenia ks. Lewandowskiego na temat Kościoła jako duszy narodu polskiego oraz pasterskich funkcji Kościoła w narodzie. *Duch pracy ludzkiej Stefana Kardynała Wyszyńskiego* to kolejny materiał z wyżej wspomnianej sesji. Jego autorem jest dr hab. Dariusz Waldziński. Wyjątkowo interesującym wydaje się być fakt, że rektor Waldziński — ekonomista z wykształcenia — widzi nie tylko aktualność, lecz także konieczność odwołania się do nauczania kar. Wyszyńskiego w zmieniającej się tak szybko rzeczywistości. Wzrost świadomości ekonomicznej społeczeństwa z jednej strony i procesy globalizacji z drugiej nie tylko nie osłabiają tego nauczania, lecz przeciwnie, podkreślają jego potrzebę. Ks. dr Wiesław Rodzewicz ukazuje natomiast: *Społeczne zaangażowanie katechezy w Listach Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Mija już dziesięć lat, od kiedy lekcja religii wróciła do szkół. Rośnie nowe pokolenie dla którego religia w salce katechetycznej to już historia. Warto, więc prześledzić nauczanie Prymasa w tych jakże trudnym czasie. Problematykę związaną z osobą Księdza Kardynała zamyka krótkie lecz bardzo interesujące opracowanie ks. dr. Mieczysława Józefczyka *Ksiądz Prymas Kardynał Wyszyński i Elbląg*.

Artykuł ks. dr. Marka Żmudzińskiego: *Od noetycznej do personalistycznej koncepcji Objawienia chrześcijańskiego* otwiera ostatnią już część działu teologicznego „Studiów Elbląskich”. Zdominowana jest ona tematyką biblijną. Opracowanie ks. Żmudzińskiego jest, więc niejako wprowadzeniem w interesującą nas problematykę, sięgając do samych źródeł Pisma Świętego, którym jest Objawienie Boże. Autorem kolejnego tekstu: *«Midrasz» apokaliptyczny* jest ks. dr Marek Karczewski. Artykuł ten dotyczy trzech wersetów Apokalipsy (Ap 12,10–12) i jest ciekawą próbą ukazania przenikania się świata semickiego z rodzącym się chrześcijaństwem. Niezależnie od wszelkiego rodzaju form literackich najważniejszy pozostaje nakaz by Kościół zwyciężał zło dobre i realizował ideał Królestwa Bożego na ziemi — brzmi konkluzja opracowania ks. Karczewskiego. Analiza ta ograniczała nas do tradycji religii mojżeszowej, następny zaś tekst ukazuje: *Przekaz tradycji regionalnych jako jedno z wychowawczych zadań rodziny chrześcijańskiej*. Artykuł jest owocem przemyśleń dr Anny Zellmy. Szczególny akcent położony w nim został na tradycje regionalne oraz ich rolę i znaczenie w procesie wychowawczym i edukacyjnym w ramach rodziny chrześcijańskiej. Zagadnieniami praktycznymi katechetyki i teologii pastoralnej zdominowany został ostatni już artykuł działu teologicznego: *Perspektywy nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*. Jego autorem jest ks. dr Grzegorz Puchalski. Tak ja hasło *reewangelizacji* było jednym z głównych zawołań pontyfikatu Pawła VI, tak *nowa ewangelizacja* wydaje się być kluczem do zrozumienia nauczania Jana Pawła II. Ze zrozumiałych wymogów objętościowych opracowanie ks. Puchalskiego ograniczone zostało przede wszystkim do środowiska rodziny.

Dział filozoficzny tegorocznych „Studiów Elbląskich” zdominowany został problematyką związaną z osobą Josefa Piepera Nie sposób w tym miejscu dokładnie przedstawić dorobku filozoficzno-pisarskiego tego niemieckiego myśliciela. Był on wręcz modelowym przykładem filozofa klasycznego o niezmiernie szerokim zakresie zainteresowań, jak: metafizyka, teoria poznania, filozofia kultury, filozofia społeczna, filozofia religii, etyka a zwłaszcza antropologia filozoficznej. Nie bał się podejmować w swojej twórczości najbardziej palących problemów

współczesnej rzeczywistości i życia chrześcijańskiego. Zainteresowania filozoficzne *sensu stricto* łączył z problematyką natury społecznej, egzystencjalnej, kulturowej czy religijnej. Jeśli mierzylibyśmy sukces naukowej pracy ilością książek i tłumaczeń na inne języki, to okazałoby się, że Pieper byłby jednym z najbardziej skutecznych i wpływowych filozofów XX wieku. Zwraca na to uwagę analiza prof. Bertholda Walda na temat: *Filozofia Josefa Piepera*. By uatrakcyjnić formę niniejszego opracowania przyjęliśmy formę wywiadu, która przeprowadzona została przez ks. dr. Józefa Kożuchowskiego. Wywiad ten, z jednym z najbardziej znanych uczniów J. Piepera, został autoryzowany i zatwierdzony do druku przez samego zainteresowanego. Drugie opracowanie, autorstwa ks. Kożuchowskiego, jest uzupełnieniem wyżej wspomnianego wywiadu i dotyczy całościowego i systematycznego opracowania: *Filozofia Josefa Piepera*.